

DEZINFORMATSIYANING XAVFSIZLIKKA TA'SIRI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8333234>

Matusayev Toxirjon Mutalibovich

Chirchiq oliy tank qo'mondonlik muhandislik bilim yurti

Gumanitar fanlar kafedrasi katta o'qituvchisi

Annotatsiya

Mazkur ilmiy maqolada bugungi axborot makonida havola etilayotgan turli axborot-psixologik xurujlar hamda kiberjinoyatchilik xavflaridan shaxsiy tarkibni himoyalash va ularning axborot-psixologik va kibr xavfsizligini ta'minlash masalalari ilmiy tahlil asosida yoritilgan.

Kalit so'zlar

Globallashuv, axborotlar, axborot xurujlari, kiberjinoyat, kiberxavfsizlik, shaxs, harbiy xizmatchi, xavfsizlik.

Аннотация

В данной статье на научной основе проанализированы и освещены вопросы защита личного состава от различных форм негативного информационно-психологического воздействия и кберпреступности, а также обеспечение их информационно-психологической и кибер безопасностью.

Ключевые слова

Глобализация, информации, информационные атаки, киберпреступность, кибербезопасность, личность, военнослужащий, безопасность.

Annotation

In this scientific article, the issues of protecting personal content from the dangers of various information and psychological attacks and cybercrime and ensuring their information, psychological and cyber security, which are referred to in today's information space, are covered on the basis of scientific analysis.

Keywords

Globalization, information, informational-psychological attacks, cybercrime, person, military serviceman, safety.

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan tub islohotlar davlat va jamiyat hayotining barcha jabhalarini qamrab olmoqda. Hozirda axborot texnologiyasi kirib bormagan soha deyarli qolmadi va barcha sohalarda axborotlashtirish jarayonlari hamda bu bo'yicha islohotlar shiddat bilan davom etmoqda. Ushbu shiddatli jarayonda esa, og'irimizni yengil qilayotgan axborot texnologiyalari va

kommunikatsiyalariga hamda insoniyat tafakkuriga umumiy xavf, ya'ni kiberxavfsizlik va axborot xurujlarining mavjudligi ushbu sohada ham barchamizni sergak tortishga, himoyalanimiz zarurligini ifodalaydi.

Bugun yer yuzida sakkiz milliarddan ortiq insoniyat istiqomat qilayotgan bo'lsa, tabiiyki OAV yoki Internetning turli ijtimoiy tarmoqlari orqali havola etilayotgan axborotlar undanda ko'pni tashkil qilmoqda. Masalaning murakkab tomoni shundaki, mazkur axborotlardan kimdir xolisona, yana kimlardir esa boshqa manfaatlar uchun xizmat qilayotganligini anglash naqadar mushkul.

Axborotlar inson ongi va tafakkuriga turli yo'nalishlarda ta'sir o'tkazuvchi, yaxlit insoniyat hayotini va taqdirini u yoki bu tomonga burib yuboruvchi, goh salbiy, goh ijobiy mohiyat kasb etuvchi qudratli vositaga, eng kuchli qurolga aylandi. Chunki, bugungi kunda ko'pchilik tomonidan "Kimki axborotga ega bo'lsa, u, dunyoga egalik qiladi", - degan fikr e'tirof etilmoqda.

Insonning axborotlar bilan ta'minlanganlik darajasi bugungi kunda katta ahamiyat kasb etmoqdaki, ular shaxsning o'z-o'zini va ma'lum axborot makonidagi ijtimoiy, siyosiy, madaniy, ma'naviy, axloqiy nufuzini belgilashda asosiy omillardan biriga aylanmoqda.

Axborot orqali zamonaviy psixologik ta'sir texnologiyalarining tobora rivojlanib borayotganligi shaxs va jamiyat tafakkurining shakllanishiga turli shakllarda kuchli ta'sir o'tkazadi. Birgina noto'g'ri axborot yurtning tinchligini buzib yuborishi yoki bir biriga dushman davlatlarni yarashtirib qo'yish imkoniyatiga ega. Axborot oqimini to'g'ri yo'naltira olmaslik yillar davomida jamiyatda shakllanib kelayotgan ma'naviy qadriyatlarni yemirilishiga olib kelishi mumkin.

Axborot makonida jamiyatda nafaqat yoshlarni turli yolg'on axborotlardan himoya qilish balqi, Qurolli Kuchlarimiz safida xizmat faoliyatini olib borayotgan harbiy xizmatchilarimizning ham axborot va kibr xavfsizligini ta'minlash masalasida barcha bo'g'indagi komandir (boshliq)lar bilan bir qatorda barchamizning zimmamizga mas'uliyatli vazifalarni yuklaydi.

Shunday ekan, axborot va kiberxavfsizlikni ta'minlashda avvalo barchamiz bularning mazmun-mohiyati hamda oqibatlarini chuqur anglab yetmog'imiz lozim.

Qo'shinlarda shaxsiy tarkibni axborot-psixologik va kibr xavfsizligi ta'minlash maqsadida tizimli ishlarni yo'lga qo'yish hamda chora-tadbirlarni amalga oshirish borasida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-371-son qarori [3] barcha toifadagi komandir (boshliqlar)ga yanada mas'uliyatli bo'lishga, shuningdek

xavfsizlikni ta'minlashda shaxsiy tarkibning axloqiy-ruhiy tayyorgarligi va jangovar ruhi asosiy masalalardan biri ekanligi belgilab berildi.

Axborot xurujlari – bu shaxsiy tarkibning axborotga bo'lgan ehtiyojini qondirishda, ommaviy axborot vositalari tomonidan agressiv ruhdagi g'oya, ma'lumot yoki dezinformatsiya tarqatish orqali harbiy xizmatchilarning ongini chalg'itadigan va zaharlaydigan, dunyoqarashini o'zgartirib noto'g'ri yo'nalishga yuboradigan, ma'lum g'oyaviy-siyosiy maqsadlarga erishish bo'yicha olib boriladigan harakatlar tushuniladi [4].

Axborot xurujlari tushunchasi ostida biror xalq, millatning mentaliteti, madaniyati, ma'naviyati, dini va davlatning axborot-texnologik, harbiy infratuzilmasiga destruktiv tarzda salbiy ta'sir ko'rsatadigan maxsus dezinformatsion bilimlar yotadi.

Mafkuraviy jarayonlarning globallashuvi bugungi kunda turli shakl va ko'rinishdagi axborot-psixologik xurujlarni yuzaga keltirmoqda. Axborot-psixologik xurujlar davlat va millat xavfsizligiga sezilarli xavf tug'dirib, milliy armiyamizning negiziga putur yetkazish, avvalo, uning ma'naviy-axloqiy asoslariga ta'sir o'tkazishi mumkin.

Axborot-psixologik xurujlar eng avvalo, zamonaviy axborot texnologiyalaridan keng foydalanish orqali boy madaniyatimiz va ma'naviy qadriyatlarimizga mutlaqo zid bo'lgan mafkura va buzg'unchi g'oyalarni shaxsiy tarkibning ongi va tafakkuriga singdirishga qaratilgan tajovuzkorlikning mafkuraviy shaklda namoyon bo'lishidir.

Axborot-psixologik xurujlar – bu shaxs va ijtimoiy guruhning ongiga ruhiy ta'sir ko'rsatishning bir turi bo'lib, asosan oldindan puxta tayyorlangan axborotdan foydalanish hamda axborot ta'sir ko'rsatishning turli shakllari yordamida shaxs va ijtimoiy guruhning ongini ta'sir ko'rsatayotgan kuchlar tomoniga ag'darish maqsadida amalga oshiriladigan faoliyatdir.

Axborot-psixologik xurujlar – shaxsga, muayyan tashkilot va davlatga yo'naltirilgan ta'sir bo'lib, uning asl maqsadi o'sha shaxs, tashkilot va davlatni normal hayot tarzining buzilishini nazarda tutgan siyosiy va ijtimoiy guruhlarning g'arazli niyatlaridan kelib chiqadi, shuning uchun ham ular mohiyatan ijtimoiy-psixologik hodisa hisoblanadi.

Axborot-psixologik xurujlar harbiy xizmatchilar ongida siyosiy va mafkuraviy bo'shliqni, loqaydlik va beparvolikni hosil qilish, ogohlikni susaytirishni, shaxsiy tarkib o'rtasida "olomon" yoki "to'da" ongini shakllantirishni, qism va bo'linmalarda tartibsizlikni, komandir va boshliqlarga bo'ysunmaslik vaziyatini vujudga keltirishni, davlatga, mavjud konstitutsion tuzumga ishonchsizlikni

keltirib chiqarishni, shuningdek harbiy xizmatchilarning ma'naviy-axloqiy ongini tubdan izdan chiqarishni, ularni manqurtga aylantirishni va "tirik qurol" sifatida foydalanishni oldiga maqsad qilib qo'yadi.

Bugungi kunda xavf-xatar tobora ortib borayotgan bir sharoitda axborot-psixologik xurujlarni amalga oshirish usullari quyidagi ko'rinishlarda namoyon bo'lmoqda:

axborotni manipulyatsiya qilish - ya'ni o'zining manfaatini ko'zlab ma'lumotlarni dozalash, faktlarni o'zgartirish yoki borlarini mish-mishlar bilan aralashtirish, tushuncha va dalillarni almashtirish orqali insonlarga o'z qarashlari, g'oya va fikrlarini yashirin ruhiy zo'rlab o'tkazish;

deformatsiyalash - biror shaxs yoki hodisani obro'sizlantirish, noto'g'ri fikrlarni shakllantirish maqsadida oldindan ayon yolg'on ma'lumotlar orqali ataylab chalg'itish;

ishontirish - ma'lumotlarni o'zining manfaatini ko'zlab singdirish, o'z tarafiga og'dirish maqsadida insonlarning ongiga ruhiy ta'sir etish;

hissiyotlarni bo'ysundirish - insonda xavotirlik, depressiya va apatiya holatlarini shakllantirish, irodasini sindirish, unga o'z hukmronligini o'rnatish orqali ruhiy siqilish holatini keltirib chiqarish maqsadida shaxsning his-tuyg'ulariga ta'sir etish;

dahshatga solish (qo'rquv) - shaxsni qarshilik ko'rsatishga irodasini susaytirish, hissiy-idoraviy barqarorligini maksimal darajada pasaytirish, noma'lumlik oldida qo'rquvlik hisini uyg'otish maqsadida ularda xavotirlik, og'ir ruhsizlik va ishonchsizlik kayfiyatini shakllantirish;

da'vat etish (chaqiriq) - biror-bir harakatga undaydigan talab yoki bosh g'oyani aks etadigan, salmoqli dalillarga asoslangan murojaat, aniq shior tashlash.

Shunday ekan, axborot tarqatish, olish ortida katta manfaat, ya'ni strategiya turgan ekan, uni himoya qilish, turli ma'lumotlar ta'siri va xurujlariga qarshi tura olishning ham ahamiyati ayni paytda juda muhimdir.

Kuzatishimiz mumkinki, dunyo davlatlarida axborot xavfsizligi masalasiga dolzarb va jiddiy vazifa sifatida qaralmoqda. Jumladan, mamlakatimizda ham axborot xavfsizligini ta'minlash, uning huquqiy bazasini takomillashtirish borasida qator muhim chora-tadbirlar amalga oshirib kelinmoqda. Bularga misol tariqasida O'zbekiston Respublikasining 2022 yilda qabul qilingan "Kiberxavfsizlik to'g'risida"gi Qonuni va O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi PF-60-son "2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni [2] asosiy hujjat sanaladi.

Axborot xurujlari orasida “kiberjinoiyat” tushunchasi mavjud. Jahonda sodir etilayotgan jinoyatlar ichida kiberjinoiyatchilik to’rtinchi pog’onada turadi. U insonlar tomonidan boylik orttirish yoki boshqa g’arazli maqsadlarda axborot texnologiyalaridan noqonuniy foydalangan holda sodir etilgan xavfli jinoyat sanaladi [5].

Kiberjinoiyatchilik – axborotni egallash, uni o’zgartirish, yo’q qilish yoki axborot tizimlari va resurslarini ishdan chiqarish maqsadida kibermakonda dasturiy ta’minot va texnik vositalardan foydalanilgan holda amalga oshiriladigan jinoyatlar yig’indisi [1].

Kiberjinoiyatchilikning yuzaga kelishiga global internet tarmog’ining paydo bo’lishi sabab bo’lgan. Sodda qilib aytganda, bu turdagi jinoyatlar xakerlar tomonidan kompyuter qarshisida o’tirib uzoq mintaqada yoki o’lkada joylashgan shaxs, idora yoki tashkilotning mablag’ini o’zlashtirish (o’marish) orqali sodir etilishi mumkin.

Ekspertlarning fikricha, xakerlar fishing orqali ma’lumotlarni o’g’irlash, maxfiy maqsadga ega mobil ilovalar orqali elektron qurilmalarga kirib borish va aloqaning himoya qilinmagan kanallarini tomosha qilish orqali bugun ko’pchilik internet foydalanuvchilari kiberjinoiyatlarning qurboniga aylanmoqda [6].

Xaker (ingliz tilida Hack – yorib tashlash, chopish, buzish degan ma’nolarni anglatadi) – ular haddan ziyod malakali va ixtisosli axborot texnologiyalari mutaxassisi hamda kompyuter texnologiyalarini puxta biluvchi insondir [8].

Kiberjinoiyatning asosiy turlariga viruslar yordamida zarar yetkazuvchi dasturlarni tarqatish, parollarni buzib kirish, kredit karta va boshqa bank rekvizitlaridagi raqamlarni o’g’irlash, shuningdek, internet orqali qonunga zid axborotlarni tarqatish kabilarni kiritish mumkin.

Hozirda jahondagi turli davlatlarning eng muhim infratuzilmalar hamda axborot tizimlariga kibr-hujumlar tez-tez uyushtirilmoqda. Mazkur jinoyatlar zamirida moddiy manfaat bo’lgani tabiiy, albatta.

O’zgarlar mol-mulkini internet yoki kompyuter vositalari orqali talon-toroj qilish jahonda shiddat bilan o’sib borayotgan va chegara bilmaydigan jinoyat ekani bilan ham xavflidir.

Dunyo miqyosida axborot texnologiyalarining keskin rivojlanishi, Internet tizimining insonlar uchun qulay axborot almashish vositasiga aylangani, yot mafkuraviy, ma’naviy xurujlar va xakerlar tomonidan uyushtirilayotgan kiberjinoiyatchilik harakatlari ortib borayotgan bunday vaziyatlarda harbiy xizmatchilarning axborot-psixologik xavfsizligini ta’minlash muhim vazifa hisoblanadi.

Axborot-psixologik xavfsizlik – bu bevosita inson ruhiyatiga taʼsir oʻtkazish orqali uni oʻz milliy qadriyatlaridan, aqidalaridan, muqaddas tarixidan, eʼtiqodidan ayiradigan axborot-psixologik xurujlardan asrashdir.

Axborot-psixologik xavfsizlik eng avvalo, insonning oʻzini oʻzi tushunishi va fuqarolararo munosabatlarni yuksak maʼnaviy-maʼrifiy mezonlar asosida shakllantirish, axborot qurolidan zamonaviy insonparvar tafakkurni, ijodkorlik ruhini, yaratuvchilik qobiliyatini, bunyodkorlik imkoniyatlarini shakllantirishni taqozo etadi.

Axborot-psixologik xavfsizlikni taʼminlashdan maqsad – harbiy jamoalar maʼnaviy-axloqiy muhitiga va harbiy xizmatchilar ruhiyatiga salbiy mafkuraviy taʼsir oʻtkazilishini oldini olish, shaxsiy tarkib orasida axborotni manipulyatsiya qilish harakatlariga qarshi turish, tazyiq oʻtkazmoqchi boʻlgan destruktiv kuchlar ekspansiyasiga qarshi maʼnaviy-maʼrifiy sohada tura olishdan iborat [7].

Harbiy xizmatchilarning axborot-psixologik xavfsizligini taʼminlash boʻyicha quyidagi chora-tadbirlar amalga oshirish tavsiya etiladi:

shaxsiy tarkib tomonidan respublika gazeta, jurnal, radio, televideniye va Internet xizmatidan foydalanishlarini keng yoʻlga qoʻyish, milliy qadriyatlarimizni oʻzida aks etgan saytlar, multimedia dasturlaridan foydalanish;

harbiy xizmatchilar orasida mafkuraviy immunitetni oshirishga qaraganda targʻibot tadbirlarini majmuaviyligi va uzviyligini taʼminlash va bu borada yangi samarali metodlardan keng foydalanish;

muntazam ravishda harbiy xizmatchilarni nosogʻlom axborotlardan himoyalashga oid mexanizmlarni takomillashtirib borish;

Internetdan foydalanuvchi harbiy xizmatchilar uchun madaniyatimiz, anʼanalar va qadriyatlarimizni yuksaltirish, shaxsiy tarkibni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashga qaratilgan maʼnaviy-maʼrifiy va vatanparvarlik tadbirlarini muntazam ravishda oʻtkazib borish;

tarbiyaviy va maʼnaviy-maʼrifiy ishlarni tashkil etishda harbiy xizmatchilarni istak va xohishlarini inobatga olish, unda har qanday zoʻrlik va majburlovlardan voz kechish, shaxsiy tarkib ongiga ijobiy taʼsir etuvchi tarbiyaviy tadbirlar davomida axborot texnologiyalari imkoniyatlaridan keng foydalanish;

harbiy xizmatchilarning siyosiy ongini, huquqiy, axloqiy, estetik madaniyatini yuksaltirish boʻyicha tadbirlarni hamkor tashkilotlar bilan birgalikda oʻtkazib borish;

xalqaro maydonda sodir boʻlayotgan jarayonlarning tub mohiyatiga yetib borish, ular haqida xolis va mustaqil fikrga ega boʻladigan harbiy xizmatchilarni tarbiyalash;

Harbiy xizmatchilarni beparvolik va loqaydlikka yo'l qo'ymaslik, ularni hushyorlik va ogohlik ruhida tarbiyalash.

Shuningdek, harbiy xizmatchilarni axborot-psixologik xurujlar va kiberjinoyatlar ta'siriga tushib qolishlarini oldini olish tadbirlaridan yana biri, ularning axborot iste'moli madaniyatini shakllantirishdan iborat. Bu esa, o'z o'rnida komandirlar tarkibi va ularning tarbiyaviy va mafkuraviy ishlar bo'yicha o'rinbosarlar zimmasiga muhim vazifalarni yuklaydi.

Axborot iste'moli, kim tomonidan iste'mol qilinishidan qat'iy nazar, qabul qilish, tushunish, talqin etish kabi bir-biri bilan uzviy bog'liq bo'lgan bosqichlarda amalga oshadi.

Har bir harbiy xizmatchi axborotlarni qabul qilar ekan, o'ziga o'zi "Bu axborotni kim uzatyapti?", "Nima sababdan uzatyapti?", "Qanday maqsadda uzatyapti?" kabi savollarga asosli javoblar topishga harakat qilishi kerak.

Axborot iste'moli madaniyati - axborot dunyosidan ijtimoiy taraqqiyotga xizmat qiluvchi ma'lumotlarni saralab olish borasidagi bilimlar, qobiliyat va malakani o'zida ifoda etadi [7].

Bo'ysinuvchilarni axborot sohasidagi xavfsizligini ta'minlash uchun ularning axborot iste'moli madaniyatini yuksaltirish, ya'ni ularga axborotni saralash va undan ongli foydalanish ko'nikmalarini shakllantirish zarur. Axborotni tanlash va undan unumli, to'g'ri foydalanish esa insonning ong darajasi bilan bog'liq. Ong darajasi bilim darajasiga, bilim darajasi esa o'z navbatida bilishga, ya'ni reallik va borliqdagi voqealar mazmun-mohiyati bilan uzviy bog'liqdir.

Harbiy xizmatchilarda axborot iste'moli madaniyatini shakllantirishda quyidagilarga e'tibor qaratish tavsiya etiladi:

Respublikamizning yutuqlari ommaviy axborot vositalari orqali keng ko'lamda harbiy xizmatchilarga yetkazib berilishining ta'minlanishi;

jamiyatning rivojlanish jarayonida vujudga kelayotgan muammolarning sabablari aniq ma'lumotlar asosida tahlil qilib borilishi va shaxsiy tarkibga yetkazilishi;

axborot makonida axborot xurujlarini, kiberhujumlarni amalga oshirayotgan va salbiy axborotlarni tarqatayotgan subyektlar aniqlanib, ularning asl maqsadlari, mohiyati va zararli oqibatlari ochib berilishi;

shaxsiy tarkibni yangi ma'lumotlarni olishlari va ulardan foydalanishlari uchun imkoniyatlar yaratilishi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib xulosa o'rnida aytish mumkinki, tobora kuchayib borayotgan globallashuv jarayonida axborot makonida axborot-psixologik xurujlari va kibertahdidlardan himoyalani, o'z navbatida, ularga

qarshi mafkuraviy immunitetni hosil qila olish va unga kurashish uchun har bir harbiy xizmatchining o'zi hushyor va ogoh bo'lishi, axborot (ma'lumot)ni tahlil qila olishi lozimligini davrning o'zi talab etmoqda. Shuning uchun, ogohlik va hushyorlik har birimizning kundalik shiorimizga aylanishi shart. Agar barcha harbiy xizmatchilarimizda axborot iste'moli madaniyatini shakllantira olsak milliy qadriyatlarimizga zid bo'lgan xabar va ma'lumotlarni baholash paytida turli buzg'unchi yot g'oyalar ta'siriga tushmaydi, ularda axborot-psixologik xurujlar va kibertahdidlarga qarshi mafkuraviy immunitetni kuchaytira olgan bo'lardik.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasining qonuni "Kiberxavfsizlik to'g'risida" -T.: 2022.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-60-son "2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida" gi Farmoni. -T.: 2022 yil 28 yanvar.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-371-son qarori bilan tasdiqlangan "O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari harbiy xizmatchilarining axloqiy-ruhiy tayyorgarligi va jangovar ruhini oshirish Konsepsiyasi" -T.: 2022. 8 sentabr.
4. Dusboyev A.T. Axborot-psixologik xavfsizlik asoslari. -CHOTQMBY.: 2019. 92 b.
5. Anorboyev A.U. Kiberjinoyatchilik: jinoyat-huquqiy va kriminologiya jihatlari. Dissertatsiya ishi. -T.: 2020.
6. A.U.Anorboyev, R.X.Xursanov. Kiberjinoyatchilik va kiberxavfsizlik qonun ijodkorligining zamonaviy tendensiyalari: milliy, xorijiy va xalqaro tajriba. (Monografiya). -T.: "Aloqachi" 2020. 360 b.
7. O'R MV qo'shinlarida ma'naviy-ma'rifiy ishlarni tashkil etish. Qo'llanma. -T.: O'R MV. 2015.
8. Internet saytidan: [https:// Musofir.uz](https://Musofir.uz)